

Ideologia konserwatyzmu w Europie

Autor tekstu: **Daniel Kontowski**

1. Konserwatyzm jako ideologia polityczna

„Konserwatyzm rzadko wyraża się w maksymach, formułach czy celach. Jego istota jest niewyraźna, a jeśli już zostanie — pod przymusem — wyartykułowana, to z domieszką sceptycyzmu. Da się to jednak zrobić (...) i konserwatyzm nie szczędzi po temu starań, chociaż nie zawsze z przekonaniem, że znalezione słowa będą zgodne z instynktem, który je zrodził” [1].

Tymi słowami określa swoją ideologię polityczną współczesny konserwatysta, Roger Scruton, oddając one przekonanie o jej naturalnym charakterze lub przeciwnie — wskazując, że za enigmatycznością przekazu stoi próba usprawiedliwienia niejasności założeń doktryny konserwatyzmu. Tak czy inaczej, ideologia konserwatywna jest na tyle rozbudowanym wytworem ludzkiej myśli, że nie sposób zawrzeć jej nawet w najobszerniejszym dziele. Jej początki sięgają oficjalnie osiemnastego wieku, choć już wcześniej pojawiały się przekonania, których charakter dzisiaj uznalibyśmy za konserwatywny. Do dzisiaj jest żywą ideologią polityczną, rozwijającą się w wielu dziedzinach życia, naukach społecznych oraz politycznych, w swej wymowie będąc zarówno umiarkowanym, jak i radykalnym stanowiskiem. Konserwatyzm rozwijał się głównie w Europie i Stanach Zjednoczonych, a lista myślicieli i polityków przyznających się do konserwatywnych poglądów jest bardzo długa.

W związku z powyższym chciałbym skupić się na klasycznej odmianie konserwatyzmu, jaką obserwujemy u Edmunda Burke'a; jego genezie i założeniach; oraz krótkiej charakterystyce innych jego odmian. Objętość i rodzaj pracy nie pozwala na szczegółową analizę myśli konserwatywnej XIX i XX wieku, pomimo jej ogromnego wpływu na proces dziejowy. Powstało już wiele dzieł opisujących to zagadnienie. Przyjęte w pracy podejście do tematu pozwala na przedstawienie kilku głównych założeń myśli konserwatywnej, a przez to zachęcenie czytelnika do spojrzenia na współczesną politykę jako tworzoną w znacznej mierze przez ideologię konserwatywną.

2. Początki myśli konserwatywnej

2.1. Przyczyny rozwoju

Konserwatyzm narodził się jako reakcja na emancypacyjne dążenia zbiorowości niedysponujących wcześniej podmiotowością polityczną [2]. Reakcja ta była naturalnym odruchem wszystkich tych, dla których rewolucyjne hasła Wielkiej Rewolucji Francuskiej, a w szczególności tworzony przez nią nowy porządek polityczny, ideologiczny i obyczajowy o oświeceniowym rodowodzie, były nie do zaakceptowania.

Rewolucja była jednak tylko bezpośrednim aktem wyzwalamym odruch zachowawczy części społeczeństwa. Większość przyczyn tego wydarzenia sięga dalej w przeszłość.

„Odkrycia geograficzne, odrodzenie, reformacja, związane z nią spory religijne, (...) narodziny rynku (...) pojawienie się idei autonomii człowieka, stopniowy upadek monarchii, kształtowanie się wizji suwerennego ludu, a wreszcie bunty i rewolucje — wszystko to nie mogło pozostać bez odpowiedzi grup, które nie pragnęły wcale jakichkolwiek przeobrażeń, a swoją egzystencję nieodwracalnie wiązały z tym, co wieczne albo przynajmniej dostatecznie zadawnione” [3].

Podstawowym przekonaniem konserwatystów jest wiara, że to, co człowiek uzyskał od przodków, tudzież co zostało ustanowione przez Boga, musi być podstawą rozwoju. Koncepcja rozwoju ewolucyjnego, bazującego na sprawdzonych rozwiązaniach i dobudowywaniu do nich nowych elementów, a nie przekształcania bazy, jest głównym założeniem myśli konserwatywnej. Stoi ona zatem w otwartej sprzeczności wobec wszelkich działań o charakterze rewolucyjnym, co stanie się fundamentem opozycji do reakcjonistów, scalającej różnorodne koncepcje znajdujące się w nurcie konserwatywnym.

Filozofia konserwatywna przedstawiała siebie jako wizję konieczną i nieuchronną, w przeciwieństwie do przypadkowości buntu. Przyczyną budowy całej myśli było przekonanie, że

ideologia konserwatywna musi mieć cechy uzasadniające jej wyższość nad zbiorem postulatów rewolucyjnych — jasną i rozbudowaną koncepcję filozoficzną, przemyślaną i zrozumiałą, odwołującą się do niepodważalnych z założenia autorytetów.

„Konserwatyzm, jako defensywna odpowiedź na dokonujące się zmiany i nowożytny radykalizm (...) był tedy specyficznym stanowiskiem doktrynalnym, mającym w sytuacji zagrożenia dostarczać wiedzy o tym, czym jest społeczeństwo, jak powstało i funkcjonuje” [4]. Dlatego konserwatyści uważani byli z założenia za pasywistów, którzy kładą nacisk na teoretyczne rozważania, a nie nieprzemyślane reakcje na zmiany sytuacji.

2.2. Główne założenia ideologii konserwatywnej

Jednak tym, co najważniejsze dla konserwatysty, "(...) był postulat baczenia na okoliczności oraz konsekwentnego działania wedle wskazań rozumu politycznego, który nakazuje porzucić abstrakcyjne idee i chronić własną tożsamość, trwać przy prawach narodu miast walczyć o realizację uprawnień człowieka bez tożsamości wspólnotowej, bronić sprawdzonych w czasie instytucji, miast kreować nowe, zachować związek z autorytetami, które swój status czerpią z dawności, nie zaś z przypadkowego ustanowienia ludzkiego, poddawać się Bogu i Jego prawom, a nie poprzestawać na podporządkowaniu normom ustanawianym przez niedoskonałego moralnie i intelektualnie człowieka" [5].

Tak istotę konserwatyzmu oddaje współczesny autor, Bogdan Szlachta. Warto zwrócić uwagę, że wymienione wyżej cechy zebrane zostały w antagonistyczne stanowiska, co podkreśla na opozycyjny wobec oświeceniowych, postępowych ruchów polityczno-społeczno-obyczajowych. Konserwatyzm ma charakter zdecydowanie obronny, zachowawczy, z nieufnością odnoszący się do wszelkich zmian i nowości.

2.2.1. Wizja społeczeństwa

Ideom umowy społecznej, suwerenności ludu i teorii praw naturalnych konserwatyści przeciwstawiali, wolną od ambicji i dążeń do zmiany, o ustalonych przez Boga cechach i silnym związku międzypokoleniowym, ideę porządku. Odrzucają oni autonomię jednostek znaną z wizji społeczeństwa Locke'a czy walkę grup społecznych widoczną w rewolucji francuskiej, na rzecz poszukiwania ponadczasowych praw zapewniających trwałość bytu politycznego i harmonię całego społeczeństwa.

Ponadto, krytyka rewolucji jako niszczenia dziedzictwa ojców, które winno być przekazywane dzieciom, a nie niszczone, jest podstawą myślenia konserwatystów o trwałości i ciągłości politycznej. Rewolucjonista w oczach konserwatystów jest burzycielem wiecznego porządku zastanego przez niego na świecie. Każde społeczeństwo, w myśl ideologii konserwatywnej, pochodzi od Boga, zaś ludzie jedynie w ograniczonym stopniu mają nietwórczy wpływ na jego budowę.

Zatem ludzie są w stanie scalać elementy społeczeństwa, nie posiadają jednak możliwości kreacyjnych. Ich działanie może polegać na rozbudowywaniu już istniejących elementów, a poprzedzone winno być odpowiednim namysłem. Same zmiany nie mogą niszczyć niezmiennej istoty społeczeństwa, państwa, gdyż jest to nieuznająca zasad rewolucja. A tą ostatnią konserwatyzm potępia z całą mocą, o czym wspominałem już wyżej.

Nakazuje on wreszcie [konserwatyzm — D. K.] konserwatystom bronić tego, co łączy wspólnotę polityczną, zwalczać zaś to, co ją dzieli, wskazując wartość własnych instytucji wychowujących do życia wspólnotowego, z których doświadczenia winny korzystać wszystkie jednostki świadome potrzeby trwania wspólnoty narodowej [6].

Myśl konserwatywna kładzie duży nacisk na możliwości wspólnoty, stąd jej tak zaciekle obrona niezależności grup narodowych, zbudowanych w oparciu o te same wzorce wychowania i przekazywanie wartości pomiędzy pokoleniami. O ile jeden człowiek jest mocno ograniczony, to jednak dorobek przodków w połączeniu ze wspólnotowością grupy ludzi daje całej wspólnotie znaczący wpływ na rzeczywistość — taki w skrócie jest pogląd konserwatystów na sens i sposób istnienia społeczeństwa.

Prekursorzy konserwatyzmu na Wyspach Brytyjskich — jak choćby Blackstone — utrzymywali, że racjonalne prawa i instytucje są „naturalne” z tego powodu, że ich długie istnienie świadczyło o racjonalności i naturalności zarazem [7]. Innymi słowy, sam fakt istnienia w przeszłości form, które pozwoliły na przetrwanie systemu do czasów autora, świadczyć ma o jego odpowiednim (tutaj naturalnym i racjonalnym) charakterze. Dowód ten, oparty dodatkowo na Opatrzności pilnującej procesu dziejowego, jest dowodem praktycznym.

2.2.2. Koncepcja człowieka

Konserwatywna koncepcja jednostki ludzkiej pochodziła od katolickiej teologii, widzącej w człowieku grzech i potrzebę opieki. Stąd, aby wykazać rolę ideologii konserwatywnej w zapośredniczeniu Prawdy, potrzebowano obrazu zepsucia człowieka, który wyrzekł się Boga.

Jego [człowieka - D. K.] zdanie się na siebie, na własny rozum, powoduje katastrofalne konsekwencje, w skrajnych przypadkach prowadzi do zbrodni i zniszczenia, co najmniej zaś rodzi wielką niepewność, gdyż jest on nieobliczalny w czynach i skory do podejmowania rozmaitych, nawet wielce nieroztropnych działań [8].

Niedoskonałość intelektualna człowieka, którego rozum żyje w namiętności i uczuciach, a nie poza ich mocą, pociąga, zgodnie z myślą konserwatywną, niedoskonałość moralną. Człowiek w swojej naturze nie ma zapisanej skłonności do czynienia i tworzenia dobra, ani możliwości czynienia jakichkolwiek rewolucji. Uznanie ograniczenia możliwości człowieka i negacja jego oświeceniowej omnipotencji, jest najważniejszym punktem antropologii konserwatyzmu.

Świat ma charakter autonomiczny, powinien być poznawany przez człowieka, lecz nie kreowany. Z analizy przeszłości i terażniejszości wynikają odpowiednie wnioski, których zrozumienie było warunkiem rozwoju świata. Ludzie tworzący historię muszą poszukiwać i poznawać uniwersalne — w myśl konserwatystów — prawdy o rzeczywistości, badać istotę człowieka i świata, a nie próbować je zmieniać czy naprawiać.

Wspólną cechą konserwatyzmu, była nie tylko tendencja zachowawcza i uznanie ograniczonych możliwości człowieka, ale także przekonanie, że świat ludzi zawsze pozostanie niedoskonały.

3. Klasyczny konserwatyzm Burke'a

Najsłynniejszym konserwatystą, którego wpływ na rozwój całej myśli jest niepodważalny, był niewątpliwie Edmund Burke. Ten oświeceniowy polityk i myśliciel jest uważany za największy autorytet orientacji zachowawczej, a jego słynne dzieło *Rozważania o rewolucji we Francji*, w którym zawarł obszerną krytykę tytułowego wydarzenia, za swoistą biblię konserwatyzmu.

Jego stosunek do rewolucji angielskiej był zgoła inny niż do wydarzeń we Francji. Widział on ją poprzez pryzmat buntu „mieszkańców opartych o konserwatywne potwierdzenie tradycyjnych uprawnień i swobód Anglików” [9]. Rewolucję Francuską uważał za radykalne zerwanie z samą cywilizacją, „skok w przepaść” [10]. Swoją pozycję w panteonie myślicieli politycznych zawdzięcza rozmyśleniom na temat tego drugiego wydarzenia.

Burke nie należał do filozofów systematycznych, kładł „akcent na rolę przeświadczeń człowieka powodującego się głównie naturalnymi uczuciami sympatii, naśladownictwa i ambicji, (...) podkreślając także znaczenie Objawienia w dziedzinie poznania i Opatrzności w dziejach” [11]. Jego stanowisko było zatem irracjonalne, odwoływało się do pozarozumowych czynników — zarówno ludzkich uczuć, jak i interwencji sił nadprzyrodzonych we wszystkich sferach życia. „Objawienie oraz naturalne uczucia i preskrypcja [dawność — D.K.] to czynniki określające w długim procesie kształt ładu poszczególnych wspólnot” [12].

W sferze teorii politycznej, Burke jest typowym konserwatystą — trwałość systemu uważał za podstawową wartość, a wprowadzane do niego zmiany — za wyjątki od reguły. „Formułował więc ważną zasadę: od reguł konstytucyjnych możliwe są okazjonalne odstępstwa, jednak zmiany należy ograniczyć wyłącznie do części wadliwych” [13]. Dopuszczał zatem zmiany tylko w tych miejscach, gdzie wady systemu powodują ich konieczność. Wytłumaczenie to jest jednak wątpliwe i subiektywne.

Burke uważał, że „starodawny ustrój władz (...) był (...) dziełem mądrości praktycznej, uwzględniającej konkretne doświadczenia, naśladowującej naturę, w której toczy się walka niezgodnych sił, wiodąca do ustalenia harmonii wszechświata” [14]. Nie uważał zatem konserwatyzmu za jedyny uzasadniony pogląd, tylko zauważał konieczność jego zaistnienia na scenie politycznej zdominowanej przez rewolucjonistów. W polemice widział drogę do uniwersalnych rozwiązań i przekształcania zastanej rzeczywistości w sposób jej nieniszczący. Jednocześnie odrzucał utopijne wizje oświeceniowych myślicieli - wierzył w grzech pierworodny

i niemożliwości osiągnięcia doskonałości przez człowieka i wytwory jego rąk.

W sprawie rozwoju społeczeństwa kładł nacisk na jego stopniowy, ewolucyjny charakter. Jednocześnie, „różne wspólnoty różnie kształtowały te fragmenty rzeczywistości, którą Bóg pozwolił normować wspólnotom ludzkim, stale czuwając nad ich poczynaniami” [15]. Zgodnie z myślą Burke'a, Bóg był i jest nieusuwalnym elementem struktury świata, nawet w polityce.

Poglądy Burke'a najlepiej oddaje poniższy cytat, pochodzący z *Rozważań...*: „Nauka o rządzeniu jest praktyczna (...) wymaga doświadczenia, i to większego niż to, jakie w toku całego swego życia może zyskać nawet najmądrzejsza i najbardziej spostrzegawcza osoba; dlatego właśnie z najwyższą ostrożnością powinien postępować każdy, kto decyduje się na rozebranie budowli, która przez wieki w zadowalającym choćby stopniu służyła wspólnym celom społeczeństwa” [16].

W związku z powyższym, wszelkie koncepcje usuwające to, co ustalone przez poprzednie pokolenia, a zatem i przez Boga, uważał za chybione. Burke uważał, że „nikt nie ma prawa zwalniania się od pierwotnego przeznaczenia, przez które każdy rodzi się dla wspólnoty” [17]. Z tego założenia wynika jego rozbudowana krytyka prądów liberalnych, a w szczególności radykalnie wolnościowych, które zbudowane były na idei nowego porządku. Sankcjonowały one równość wszystkich jednostek, z czym również Burke się nie zgadzał. Brytyjski konserwatysta uważał, że nierówności w społeczeństwie wynikać miały z różnic zdolności i pracowitości jednostek, a zatem są one naturalne i nieusuwalne.

Samego człowieka widział jednocześnie jako głupią jednostkę, niezdolną do racjonalnego myślenia i wywierania znaczącego wpływu na swoje otoczenie. Dopiero wspólnota nabiera w oczach Burke'a siły sprawczej. W związku z powyższym za podstawowy podmiot uznawał najmniejszą wspólnotę — rodzinę, a nie jednostkę. Stanowi to o jego krytyce indywidualizmu.

Główną cnotą określającą zachowania w polityce, nazwał roztropność. Nakazywała ona „działać w imię stabilności ładu, przeciwstawiać się tym, którzy dla wierności politycznym dogmatom gotowi są niszczyć dziedzictwo wspólnoty i przedkładać abstrakcje ponad to, co sprawdzone w czasie” [18]. Chłodna ocena przejścia od dogmatyzmu starego porządku do dogmatyzmu pełnej wolności i demokracji w oświeceniu jest jedną z bardziej trafnych myśli w koncepcji Burke'a. Zwraca on także uwagę na to, że wprowadzona w błąd demokratyczna większość nie może ponosić konsekwencji za swoje złe decyzje — co stoi w sprzeczności z ideą rozwoju systemów politycznych.

Prezentuje on w ten sposób dość oryginalne spojrzenie na demokrację parlamentarną, uznające członków parlamentu nie za zgromadzenie reprezentantów antagonistycznych interesów obywateli, ale za grupę ludzi z rozważą patrzących na sprawy własnego kraju, rozumiejących istnienie interesu całości — narodu. I właśnie ten ostatni jest organem, przed którym członek parlamentu odpowiadał w pierwszej kolejności.

W tym systemie parlamentarzyści są przede wszystkim elitą, cechującą się odpowiedzialnością i posłuszeństwem wobec wartości oraz obyczajów dominujących w społeczeństwie. Stoją na straży, tworzącego ogólnonarodową całość, ładu społecznego, który jest jedną z największych wartości spajających różne pokolenia w całość.

Burke „akceptował konieczność reformy, (...) lecz budziło w nim grozę niszczenie tradycji w imię abstrakcyjnych uprawnień” [19]. Strach przed zawieszonymi w teoretycznej próżni założeniami oświeceniowego projektu wolności politycznej, spowodował przeniesienie akcentu myśli Burke'a na praktykę polityczną. Nie mogąc odmówić rzeczywistości, wobec obserwacji rozwoju cywilizacji, prawa do zmian, proponuje on je uzależnić od roztropnych i wykalkulowanych decyzji politycznych.

Warto wspomnieć, że w żadnym ze swoich pism Burke nie wypowiadał się otwarcie przeciw wolności, tylko negował sens narzucania jej wbrew naturze. Jego pojęcie historii, autorytet czasu, ciągłości, wola zmarłych pokoleń czy trwałość ograniczały dążenia do wolności sumienia, własności, handlu.

Można powiedzieć, że Burke był myślicielem w różny sposób ustosunkowanym do poszczególnych „nowinek” oświeceniowej myśli społecznej. Był wrogo nastawiony wobec „absolutyzmu i indywidualizmu, racjonalizmu i utylitaryzmu, (...) podkreślał wagę rządu mieszanego i Kościoła, nie postulując powrotu do stanu minionego, ani nie krytykując industrializacji i gospodarki wolnokonkurencyjnej, jak czynić będą niektórzy jego następcy” [20]. Czyni to klasyczną myśl konserwatywną wielowymiarową i niejednorodną wewnątrz, o czym będzie traktować dalsza część pracy.

4. Inne typy konserwatyzmu

Konserwatyści organiczni kładli nacisk na istnienie społeczności trwającej wiele pokoleń, na której założenia zbudowana jest stabilna rzeczywistość, w jakiej żyją ludzie. Odchodzenie od wzorów przodków powoduje zaburzenie ładu społecznego, a co za tym idzie prowadzi do wstrząsów harmonicznej rzeczywistości. Wierzyli oni także, że Bóg jednorazowo ustanowił ten ład, zaś człowiek mógł tworzyć swoją rzeczywistość bardziej lub mniej odwołując się do tego wzoru. Myśl konserwatystów organicznych wywodziła się z tradycjonalizmu, kładła nacisk na trwanie oraz ewolucję poglądów i ustrojów.

Konserwatyzm metafizyczny odrzucał wszelkie prawo człowieka do zmieniania ustanowionego przez Boga porządku. Autorytetem uznającym dopuszczalność ludzkich działań, a zatem moralnym, uznawał najczęściej Kościół katolicki, jako duchowy gwarant rzeczywistości. Sam porządek panujący w świecie dzielono na wieczny, nienaruszalny i niezmienny oraz „prawdziwy” — realny i istniejący w świecie, zależny od poczynań ludzi. Stosunki społeczne w myśli konserwatystów metafizycznych nacechowane były silną hierarchizacją, stawiającą na czele Boga, potem Kościół katolicki w osobie papieża, a dopiero potem państwo dysponujące środkami przymusu.

Konserwatyzm społeczno-kulturowy widział porządek jako wynik podtrzymywania świata przez tradycyjne zależności: hierarchię, władzę, wiarę, wartości, obyczaje i wyobrażenia. Spycha on Boga na daleki plan, zaś społeczność widzi na sposób całościowego, dynamicznego bytu. Ryzyko destabilizacji i kryzysu pochodzi ze sposobu funkcjonowania państwa, na obszarze którego ścierają się ze sobą siły reprezentujące stare i nowe. Prowadzi to do okresowych zakłóceń porządku społecznego.

Konserwatyzm decyzyonistyczny wychodził z przekonania o nieodwracalności skutków Wielkiej Rewolucji Francuskiej. Głosił on prymat papieża na Ziemi i jego nieomyślność. Przekonanie o niechęci mas do boskich przykazań stanowiło dla niego rację dostateczną zastosowania wobec nieposłusznych kary. Wymierzaniem jej zająć musi się władza, niszcząc dzieło rewolucjonistów, a nawet ich samych. Odbić się to mogło kosztem wprowadzenia dyktatury, która to forma rządów na ograniczony czas i w określonym celu konserwatyzm decyzyonistyczny akceptował. Upadek dawnych wartości miał pociągnąć za sobą konieczność obrony pozycji konserwatystów nawet przy użyciu bezpośrednich, brutalnych form walki z rewolucjonistami.

Konserwatyzm status quo jest już jedną z dojrzałych form ideologii zachowawczej. „Stawia on obrońców aktualnie funkcjonującego porządku wobec konieczności uzasadnienia dalszego trwania dotychczasowej rzeczywistości, w obliczu sił promujących różnego rodzaju nowości” [21]. Rozpoczyna w ten sposób debatę nad wartością trwania i ciągłości, przyjmowanych dotychczas jako dogmat. Musi zatem wskazać na swoje, zajmujące analogiczne miejsce jak rewolucyjne, racje uzasadniające zajmowane stanowisko. Jest to postawa z małą zdolnością do kompromisu, a miejscami wręcz bezkompromisowa. Jasne postawienie swojego stanowiska przez konserwatystę *status quo* zamyka drogę do negocjacji.

Konserwatyzm ewolucjonistyczny, jak sama nazwa wskazuje, kładzie nacisk na nieuchronność ewolucyjnych przemian rzeczywistości społeczno - politycznej. Dzieje się tak dlatego, że część z owych zmian ma charakter naturalny i autonomiczny. Jego celem było oddzielenie zmian pozytywnych, trwałych elementów tworzących zmieniającą się rzeczywistość, od rewolucyjnych, niszczących składników sztucznych.

Reformistyczna odmiana konserwatyzmu stawia sobie za cel utrzymanie choć minimalnego wpływu na państwo przez siły zachowawcze. Osłabia on aktywność lewicowych radykałów, poprzez otwarcie się na problem sprawiedliwości społecznej. Ta skłonność do kompromisów wynika z realnego ryzyka zaprzepaszczenia dorobku przeszłych pokoleń w sytuacji zaniku znaczenia konserwatyzmu na scenie politycznej. W dalszej perspektywie ugodowe stanowisko pozwala myśleć o utrzymaniu porządku społecznego jako całości.

Radykalny konserwatyzm, wynikający z przekonania o pewności wyznawanych idei i ideałów w świecie, który po rewolucji jest od nich bardzo daleki. Uwagę radykalnych konserwatystów zajmuje krytyka zjawisk, które doprowadziły do takiego stanu rzeczy. W związku z tym na dalszy plan zostaje zepchnięta realna rzeczywistość - obiektem zainteresowania radykałów jest idealny, utopijny świat wartości o charakterze autonomicznym, który uważany jest za jedyny godny uwagi. Źródłem radykalnego konserwatyzmu należy szukać w nostalgii za dawnym porządkiem i rozczarowaniu nową wizją społeczeństwa i państwa.

5. Podsumowanie

Konserwatyzm jako koncepcja polityczna jest jednym z najbardziej rozbudowanych nurtów. Przedstawiona powyżej krótka charakterystyka jego założeń ukazuje wewnętrzne zróżnicowanie myśli konserwatywnej, rozwijające się już od początków osiemnastego wieku. Jednak główne założenia, swego rodzaju paradygmat, pozostał niezmienny.

Współcześnie konserwatyzm wzbudza wiele kontrowersji, chroniąc pozycję, przeżywającej ostatnio kryzys, religii chrześcijańskiej w funkcjonowaniu państwa. Można jednak polemizować, czy w rozpędzającym się pod wpływem globalizacji świecie, idee konserwatywne są w stanie uzyskać szerokie grono zwolenników wśród najbardziej świadomych warstw społeczeństwa.

Oczywiście, zastosowane w pracy uproszczenie sprowadzające konserwatyzm do postaci klasycznej Edmunda Burke'a ma na celu uwypuklenie jego założeń i nie oddaje rzeczywistej pozycji terytorialnej tej myśli. Poza Wielką Brytanią w zasadzie każdy kraj europejski posiada lub posiadał partie polityczne o charakterze konserwatywnym. Jednak omawianie choćby głównych jego przedstawicieli nie mieści się w ramach tej pracy.

Nie sposób sobie dzisiaj wyobrazić sceny politycznej bez konserwatystów - ich istnienie jest naturalną reakcją na zachodzące zmiany i jedynie terror mógłby usunąć zwolenników zachowawczej polityki z pola widzenia. Dlatego zrozumienie głównych założeń konserwatyizmu jest dzisiaj tak ważne, bez względu na sposób odbioru tej myśli.

Można zatem powiedzieć, że Europa istnieje w dużej mierze dzięki myśli zapoczątkowanej przez Edmunda Burke'a i jej licznym ewolucjom. Konserwatyści występują zarówno na przestrzeni lokalnej, samorządowej, jak i w Parlamencie Europejskim. Nurt konserwatywny wywiera zatem znaczący wpływ na kierunek polityki każdego kraju europejskiego. Wyżej wymienione główne cechy i geneza tego nurtu winny zatem stanowić zachętę do głębszego zapoznania się z koncepcjami konserwatyizmu.

6. Bibliografia

Podmiotowa

1. Scruton R., *Co znaczy konserwatyzm*, Poznań 2002.
2. Szlachta B., *Konserwatyzm: z dziejów tradycji myślenia o polityce*, Kraków 1998.
3. Skarżyński R., *Konserwatyzm: zarys dziejów filozofii politycznej*, Warszawa 1998.
4. Miner B., *Zwięzła encyklopedia konserwatyizmu*, Poznań 1996.
5. Burke E., *Rozważania o rewolucji we Francji*, Kraków 1994.

Przedmiotowa

1. *Historia filozofii od starożytności do czasów współczesnych*, pod red. C. Delliusa, Koln 2001
2. *Słownik myśli filozoficznej*, pod red. M. Kuziaka, Bielsko-Biała 2005.
3. *Słownik myśli polityczno-społecznej*, pod red. J. Dereka, Bielsko-Biała 2004.
4. www.wikipedia.pl, z dn. 26.3.2006r.

Zobacz także te strony:

[Dlaczego oświeceniowy projekt wolności poniósł klęskę?](#)

[Konserwatyzm po angielsku](#)

[Konserwatywne wątki w poglądach Machiavellego](#)

[Początki amerykańskiej myśli neokonserwatywnej](#)

Przypisy:

[1] Scruton R., *Co znaczy konserwatyzm*, Poznań 2002, str. 12.

[2] Skarżyński R., *Konserwatyzm: zarys dziejów filozofii politycznej*, Warszawa 1998, str. 53.

[3] Idem, str. 13-14.

[4] Ibidem, str. 14.

[5] Szlachta B., *Konserwatyzm: z dziejów tradycji myślenia o polityce*, Kraków 1998,

str. 15.

[6] Idem.

[7] Ibidem, str. 34.

[8] Skarżyński R., *Konserwatyzm...*, str. 15.

[9] Miner B., *Zwięzła encyklopedia konserwatyizmu*, Poznań 1996, str. 57.

[10] Idem.

[11] Szlachta B., *Konserwatyzm...*, str. 36.

[12] Idem, str. 38.

[13] Ibidem, str. 37.

[14] Ibidem.

[15] Ibidem, str. 38.

[16] Cyt. za: Miner B., *Zwięzła...*, str. 58.

[17] Cyt. za: Szlachta B., *Konserwatyzm...*, str. 39.

[18] Ibidem., str. 37.

[19] Miner B., *Zwięzła...*, str. 57.

[20] Szlachta B., *Konserwatyzm...*, str. 41.

[21] Skarżyński R., *Konserwatyzm...*, str. 25.

Daniel Kontowski

Uczeń jednego z warszawskich liceów, aktywny uczestnik Olimpiad Filozoficznych. Interesuje się koncepcjami politycznymi, socjologicznymi i filozoficznymi.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 28-03-2006)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4675) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4675>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych

niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl